אור הצפון — ערך חיי האדם

ערך חיי האדמא. אין לתאר בחרט אנוש ערך רגע אחד של חיי בן אדם ואין לשער את כוחו. כמה הוא יכול לעשות ולפעול ברגע אחד בחייו. את הכלל הזה אנו למדים מיצירתו של אדם הראשון. לפני שיצר הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון הכין בשבילו עולם גדול המכיל אלפים ורבבות נבראים לאין שיעור, דוממים, צומחים ובעלי חיים מכל הסוגים ומכל המינים הממלאים את כדור הארץ ובימים ובנחלים, ועליהם כל צבא השמים: השמש, הירח, רבבות הכוכבים וכל הגלגלים, והטביע בכולם חזיונות טבע נפלאים וכוחות אדירים בממדים עצומים, והכל כדי שיוכלו לשמש את האדם שיתענג בהם וימשול עליהם. והתפאר הקדוש ברוך הוא ביציר כפיו זה, האדם, והציגו לפני המלאכים: "ראו בריה שבראתי (בעולמי)" (בראשית רבה יב:א).

והנה ידע הקדוש ברוך הוא שבאותו יום שיברא האדם, יחטא וירד מגדולתו ויהיה הכרח לגרשו מגן העדן שנטע בשבילו על כל תענוגיו ועידוניו, למעט דמותו ושיעור קומתו, להביא עליו קללה ולקלל בגללו את הבריאה ולהפחית צורתם של כל הנבראים, ובכל זאת היה כדאי לברוא תבל ומלואו על כל גדולתם, הודם ותפארתם בשביל שעה אחת של חיי אדם הראשון, שהיה יחיד בעולם, לפני שחטא (ראה אבות דר' נתן א:ח, שבשעה תשיעית הכניסו לגן עדן, בשעה עשירית צוהו ובאחד עשר סרח). הרי כמה ערך יש לשעה אחת של חיי בן אדם, עד שכדאי לברוא בגללה את כל העולמות, עליונים ותחתונים. ולמה? מפני שיש באדם כוח הבחירה לבחור בטוב וברע, שאינו מצוי בשום נברא בעולם כי אם בו בלבד, אשר הוא תכלית הבריאה.

במדה כזאת ובשעור הזה יש להעריך חיי כל אדם ואדם ובכל הדורות. כתוב במקרא: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת" (איוב לג), ואמרו חז"ל: "אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות, ניצול וכו'. ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות, ניצול" (שבת לב) ופירש רש"י: "באותו מלאך שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה, ניצול באחת של זכות וכו', דהא 'מלאך' כתיב, מכלל דהשאר מגידים עליו חובה", כלומר שהמלאך המליץ הוא אחד מיני אלף המעידים עליו חובה, וגם מלאך זה מליץ עליו זכות רק בחלק אחד מני אלף, ויוצא שהזכות הוא חלק אחד ממיליון, ובכל זאת חוננים אותו ופודים אותו מרדת שחת. הרי מכאן כמה ערך יש לרגע חיים של בן אדם. שאם רק מוצאים בהם איזו נקודה טובה שהיא, אף שאינה אלא חלק מיליוני משל חובה, כדאים הם החיים האלה שמצילין בגללם את בעליהם מרדת שחת ודנים אותו לזכות.

אנו קוראים בתפילת הימים הנוראים: "ונתנה תוקף קדושת היום כי הוא נורא ואיום וכו' ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין, כי לא יזכו בעיניך בדין. הרי המלאכים הם שכלים נבדלים והם כוחות רוחניים עליונים ויש בהם מדריגות מדריגות: כרובים, שרפים, אראלים, אופנים, חיות הקודש וכו', וכתוב עליהם: כולם עומדים ברום עולם וכו' כולם אהובים, כולם ברורים, כולם גבורים, כלם קדושים", ובכל זאת הם רועדים מיום הדין, לא מדין של בני האדם אלא מדין עצמם "מיום הדין לפקוד על צבא מרום בדין, כי לא יזכו בעיניך בדין", באשר גם המלאכים נפקדים בדין על כל פגם דק מן הדק, כדברי הכתוב: "הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה" (איוב ד).

והנה אותם המלאכים אף שיודעים חומר החטא והדקדוק על כל פגם דק, בכל זאת מעריכים לעומת זה את חיי האדם שבגלל איזו נקודה חיובית שהיא שמוצאים בהם כדאי להמשיך את קיומם ואת קיומו של כל העולם, כמו שנברא בתחילת יצירתו, כאמור, בשביל רגע חיים של אדם יחיד בעולם.

ב. אמרו חז"ל: "באחד בתשרי נברא אדם הראשון ובו ביום חטא ובו ביום עמד לדין ויצא בדימוס. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס, כן עתידים בניך לעמוד לפני בדין ביום

הזה ויוצאין לפני בדימוס. אימתי? בחודש השביעי באחד לחדש" (ויקרא רבה כט).

ולכאורה לא מובן מהו הדימוס שיצא בו אדם הראשון, הלא כאמור הביא אדם בחטאו עליו ועל כל העולם אסונות רבים וקללות נמרצות, גורש מגן העדן, כל הבריאה התקוממה כנגדו ובכל מקום שהלך קראו נגדו: "אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנדני" (תהלים לו; וראה בראשית רבה טו, שהכתוב מכוון לאדם הראשון), והביא מיתה על כל העולם, והיאך אומרים חז"ל שיצא בדימוס מלפני הקדוש ברוך הוא?

אולם כפי שהסברנו את הערך של רגע בחיים, מובן הדבר, כי הדימוס היה בזה שנשאר בחיים, ואין אושר גדול יותר מעצם החיים שהם תכלית כל הבריאה. ואמנם תיקן אדם הראשון הרבה בחייו, חזר בתשובה ויצאו ממנו דורות רבים ונאמנים, אבות העולם וחסידי ארץ, ועוד שמסר מחייו שבעים שנה לדוד נעים זמירות ישראל שממנו יצא משיח, ישראל שיחזיר את כל האנושיות למוטב ויתקן את העולם במלכות שדי ומלאה הארץ דעה את ה', ואכן יצא אדם אחרי חטאו בדימוס רב בזמן שעמד בדין לפני הקדוש ברוך הוא.

והנה כשם שאדם הראשון עמד בדין בו ביום שנברא לאחר שחטא, ודנו אם כדאי להמשיך קיומו של העולם בשבילו, כך מעמידים לדין בכל הדורות את בני האדם ביום שנברא העולם, ודנים אם הם ראויים שיתקיים בשבילם, וכשם שאדם הראשון יצא בדימוס בזה שזכה לחיים שכדאי בשבילם לקיים את העולם, כך הבטיח הקדוש ברוך הוא לבניו שיצאו בדימוס מלפניו ויזכו בחיים. ומשום כך אנו קובעים עיקר בקשתנו בימי הדין לזכות לחיים ומיד בברכות הראשונות של שמונה עשרה, אף שאסור להפסיק בהן בשום דבר, התירו לנו להפסיק בבקשה זו ואנו מתפללים: "זכרנו לחיים וכו' וכתבנו בספר החיים" וכדומה, משום שאין לשער גודל ערכם של החיים, כדברי הכתוב; "מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון" (קהלת ט) ובהם אפשר לתקן הכל על ידי הבחירה בטוב ולזכות בדין.

ג. אולם מצד שני, כשם שיש בידי האדם לנצל כל רגע שבחייו לבחור בטוב ולזכות לכל הטוב שבעולם, כך אם הוא אינו מנצל את רגעי חייו לתקן את עצמו ונשאר בו איזה פגם, הריהו מאבד את חייו והוא בבחינת מת, כדברי חז"ל: "רשעים בחיים קרויים מתים" (ברכות יח:). ואין הדברים אמורים ברשעים גמורים, אלא בכל סטיה קלה, עלול אדם להיקרא מת. הכתוב מכנה את צדקיהו המלך: "חלל רשע נשיא ישראל" (יחזקאל כא; וראה ברכות שם), כלומר, גם רשע וגם מת. מצד אחד אומרים חז"ל שצדקיהו היה צדיק גמור, ומפרשים ש"מלך הכושי" זה צדקיהו שהיה משונה בצדקותיו מכל דורו" (ראה רש"י ירמיה לח:ו), וחז"ל אומרים עוד, שכל העולם התקיים בזכותו (סנהדרין קג), כלומר שבזכותו העניקו חיים לכל ברואי העולם, אבל מצאו בו חטא שנשבע לנבוכדנצר שלא יגלה שאכל ארנבת חיה והתיר שבועתו שלא בפניו (נדרים סה). אמנם סנהדרין התירו לו שבועתו ובדיעבד חל ההיתר (ראה ר"ן שם), אבל לכתחילה אין לעשות כן, למרות שסודו גרם לו לבטל ממלאכת שמים, כמבואר שם. ומשום פגם זה מכנים אותו "חלל רשע".

הרי כמה תלוים חייו של אדם בחוט השערה, שאף שמצד אחד זכה צדקיהו שכל העולם התקיים בשבילו, אבל מכיון שנמצא בו פגם קט, הרי כאילו נהפכו כל חייו מזכות לחובה ורואים אותו כמשולל מן החיים, ולא רק כרשע כי אם גם כמת.

וזה מה שאמור באדם הראשון שמצד אחד אמר עליו הקדוש ברוך הוא למלאכים: "חכמתו מרובה משלכם", והוא קרא שמות לכל הנבראים עליונים ותחתונים, מה שלא ידעו המלאכים, ואף כיון שם להקדוש ברוך הוא בעצמו; ומצד שני אמר על עצמו: "אני נאה להיקרא אדם שנבראתי מן האדמה" (בראשית רבה יז:ה), כלומר, מצד אחד אין ערוך לגדולתו וחכמתו ובגלל רגע של חייו כדאי לברוא את כל העולם הגדול הזה; ואילו מצד שני הוא עלול ליפול ממדריגתו בכל רגע בגלל כל סטיה קלה ולאבד את עולמו עד שבעודנו בחייו נקרא מת.

כמה צריכים אנו, איפוא, להיזהר שאף שהובטח לנו שנצא בדימוס בדיננו ונזכה לחיים, שהחיים לא יפגעו בשום מעשה רע או מחשבה רעה ולא יאבדו את ערכם, ונעשה כל המאמצים לנצל אותם לשוב בתשובה שלמה ולתקן את עצמנו.